

Pylyp Terzi,
*PhD (Candidate of Pedagogical Sciences),
Senior Lecturer of the Department of Sport Games,
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky,
4, Fontanska Doroha Str., Odesa, Ukraine*

HISTORY OF GAME-ORIENTED SPORTS DEVELOPMENT IN UKRAINE (1920-1930)

Research of the historical and pedagogic, scientific, methodical literature on the theory and experience of Physical Education allows to specify that sports and sport games (particularly football) in Ukraine has started its developing later, than in countries of Western Europe. During 1920-30x round the term “sports” has been actively discussed by politicians, which has influenced the development of different kinds of sport. In these years Physical Education (and sports as its basic component) was dependant on the political goals and interests of the authority. It is necessary to notice that since November, 1922 in Kharkov the magazine “The Physical Training Bulletin”, devoted to questions of Physical Education and Sports, has gone to press. Since the year 1926, volleyball has become popular in Ukraine which, according to most of press representatives, reminded tennis. In the beginning this kind of sports was developing in Kharkov at physical training courses, where the first team was created. Water polo is considered as a little-known in the Soviet Union, and it was popular and began to develop only in Odesa. Basketball then was considered as a winter kind of sports and it still wasn't popular in Ukraine, except for Odesa as well. At that time (1920-1930) football was in great request despite the statements of the representatives of the authority of that time. At 2nd Vseukrainsky meeting on Physical Culture which was held in March, 1926, Butsenko calls for struggle against football. Newspapers are filled with articles which tried to show that football is harmful for working and social life. During 1920-1930th years sport life in Ukraine was developing very slowly, because at that time sports and Physical Education were considered as opposite concepts by the authority, they supported the development of the Physical Education, but were against sport gaming and tried to exterminate it.

Keywords: sports, physical training, football.

Рецензент: доктор медичних наук, професор О. П. Романчук

Подано до редакції 06.03.2015

УДК: 371.911.+372.86+796.07

Ольга Іванівна Форостян,
*доктор педагогічних наук, професор кафедри теорії та
методики фізичної культури та спортивних дисциплін,
Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського,
вул. Фонтанська дорога, 4, м. Одеса, Україна*

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ПРОСТОРОВОМУ ОРІЄНТУВАННІ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

У статті приводяться результати дослідження історико-педагогічної, наукової, методичної літератури з теорії та практики фізичного виховання дітей з порушеннями зору в українській дефектології. Аналіз праць фахівців цієї галузі показав, що раціональне використання різноманітних засобів та методів фізичного виховання допомагає корегувати недоліки фізичного розвитку й рухової сфери сліпих та слабозорих дітей.

Ключові слова: рухова сфера, порушення зору, корекція, просторове орієнтування, фізичне виховання.

У будь-якій діяльності людини істотну роль грає вміння орієнтуватися в реальному або уявленому просторі. Орієнтація людини в часі й просторі є необхідною умовою її соціального буття, формою відбиття навколишнього світу, умовою успішного пізнання й активного перетворення дійсності.

При сліпоті та слабозорості первинним дефектом є більше або менше виражені порушення функції зорового сприймання, обумовлені хворобливими впли-

вами на орган зору, при цьому в розвитку дітей виникають вторинні, третинні тощо відхилення – недостатність орієнтування в просторі, обмеженість та порушення адекватності предметних уявлень про оточуючий світ, своєрідність ходи, міміки обличчя, деякі особливості характеру.

Проблема корекції психофізичного розвитку сліпих і слабозорих дітей та підлітків обумовили пильну увагу дефектологів до наукової розробки. Здійснений у цьому напрямку науковий пошук дозволив провідним

представникам дефектологічної науки внести значний внесок у вирішення проблеми, показати різноманітну направленість, зміст і методи, розкрити й конкретизувати загальні закономірності навчання та їх розвиток (М. І. Земцова [1], В. А. Кручинін [3], Л. А. Кладницька [4], Б. В. Сермеєв [5]).

Об'єкт дослідження – діти з порушеннями зору.

Предмет дослідження – просторове орієнтування у дітей з порушеннями зору засобами фізичного виховання.

Мета дослідження полягає в тому, щоб, обґрунтувавши в теоретико-методологічному плані корекційні та психолого-педагогічні умови просторового орієнтування дітей з порушеннями зору, визначити шляхи їхньої реалізації в системі фізичного виховання.

Відомо, що зір відіграє провідну роль при орієнтуванні в просторі й різній діяльності людини. Він дозволяє виділити просторові ознаки (форму, величину, напрямок, довжину, рух) і відносини між предметами й окремими частинами предметів. Саме на основі аналізу й синтезу просторових ознак предметів і їхніх просторових відносин формуються складні зорові образи, що відбивають предмети і явища дійсності.

Л. Ф. Касаткін, зставляючи роль слухового й кінестетичного сприйняття в просторовому аналізі, виявив деяку перевагу слухової чутливості.

Засновником наукового вивчення проблеми орієнтації людини в просторі по праву вважається І. М. Сеченов. Він показав особливу роль руху, м'язового почуття, що, у взаємодії із зоровими й слуховими відчуттями лежить в основі орієнтування в просторі. У зв'язку із цим І. М. Сеченов розглядав ходьбу як дробовий «аналізатор» простору й часу, що має важливе значення в генезисі сприйняття простору й уявлень про простір.

Вчення Сеченова про сприйняття простору одержало подальший розвиток у дослідженнях радянських вчених, які показали, що орієнтування в просторі й структура сприйняття простору виражає загальні властивості розвитку й особливості конкретного ступеня онтогенезу. Було також показано, що рухово-кінестезичний аналізатор важливий не тільки сам по собі в просторово-орієнтовній діяльності людини, але і як механізм зв'язку між всіма аналізаторами зовнішнього й внутрішнього середовища. Таким чином, просторове орієнтування людини тісно зв'язано, насамперед, з рухом, з діяльністю рухового аналізатора.

Дане положення вказує на важливу роль фізичної культури в розвитку просторового орієнтування дітей. Про це свідчить і спеціальне дослідження Л. А. Кладницької, в якому доведено, що діти цілком можуть опанувати необхідними їм великими уявленнями в різних видах навчальної діяльності, якщо їх навчати цьому так само уважно й повсякденно, як іншим елементам знань [4].

За допомогою зору людина одночасно бачить велику кількість об'єктів дійсності, що перебувають у

тимчасових і просторових відносинах. Зір відіграє більшу роль в онтогенетичному розвитку людини. Роботи І. М. Сеченова й ряду інших дослідників показали, що з перших днів життя в дітей починають формуватися зорово-слухові, зорово-рухові, зорово-тактильні й інші зв'язки за участю зорового аналізатора. Особливо тісний зв'язок утворюється між зоровим і руховим аналізаторами. Багато авторів вважають, що взаємодія зорового й рухового аналізаторів є основою розвитку й удосконалювання рухів людини і його орієнтації в просторі.

Це підтверджується дослідниками відомих радянських дефектологів М.І. Земцової, В.С.Сверлова, Л.І.Солнцевої і ін., які показали, що порушення зору в дітей позначається насамперед на вторинному недорозвиненні їхніх рухів, орієнтування в просторі, на їхніх сприйняттях і уявленнях.

Отже, при порушенні або втраті зорової функції, насамперед, страждають у дітей рухова сфера й орієнтування в просторі, які мають для них життєво важливе значення. Все це негативно позначається на процесі навчання дітей, на підготовці їх до суспільно корисної праці в суспільстві. Тому багато дослідників вивчали особливості просторового орієнтування в сліпих, шукали шляхи її вдосконалювання.

У роботах М. І. Земцової, Ю. А. Кулагина, А. Г. Литвака, та ін. показано, що вимикання зору зі складної сумісної діяльності аналізаторів спричиняє зміну структури й складу компонентів орієнтовної діяльності.

Так, М. І. Земцова відзначає, що «велике значення для виховання культури руху й орієнтуванню в просторі мають заняття сліпих фізкультурою й спортом. Фізичне виховання сприяє розвитку орієнтування й рухових навичок у сліпих» [1].

На необхідність розвитку орієнтовних навичок у дітей з порушенням зору шляхом участі в грі, за допомогою занять фізичними вправами й спортом вказують Л.Б. Самбикін, Л. І. Солнцева та ін.

Навички просторового орієнтування можуть формуватися на уроках фізкультури, в рухливих іграх і в спортивних секціях з урахуванням віку дітей, що займаються, орієнтовного досвіду, стану зору, а також рівня їх фізичного й психічного розвитку.

На уроках фізкультури учні багаторазово повторюють рухи в ходьбі, бігу, метаннях і стрибках, що відіграють важливу роль у розвитку орієнтування. Однак, більш складними видами просторового орієнтування є рухи в гімнастиці, акробатиці й інших видах спорту.

В. А. Кручинин [2] у своєму дослідженні виявив, що слово сприяє підвищенню ефективності орієнтування в просторі сліпих дітей у період шкільного навчання. Роль слова в мікроорієнтуванні учнів позитивно змінюється з віком, а також у процесі нагромадження ними досвіду орієнтування в просторі й розвитку м'язово-рухових відчуттів. Формування навичок орієнтування в дітей із

глибоким порушенням зору доцільно здійснювати при опорі на сенсомоторні й мовленнєво-мисленні процеси.

Л. Ф. Касаткин (1980 р.) вивчав особливості рухового орієнтування сліпих дітей і шляхи його вдосконалення в процесі шкільного навчання. Дослідження показали, що під час навчальної діяльності в абсолютно сліпих і із порушеним зором школярів формуються певні вміння й навички просторового орієнтування, що забезпечують їм рухові дії й орієнтування в просторі. Ці вміння, особливо в абсолютно сліпих дітей, розвинені вкрай слабо. Л. Ф. Касаткин на основі вивчення стану роботи в школах для сліпих дітей показує, що прийоми й методи, які застосовуються задля формування вміння орієнтуватися в просторі, на уроках фізичної культури носять стихійний характер, система цих занять розроблена недостатньо.

Систематичні заняття фізичними вправами покращують здоров'я людини, одночасно сприяють виправленню і координації рухів, постави, ходи, розвитку фізичних здібностей, вихованню морально-вольових якостей, соціалізації та інтеграції в суспільство [3].

Таким чином, при ходьбі сліпі діти вимушені орієнтуватись у просторі, зберігати рівновагу рухів, утримувати тіло в певному положенні. Особи з порушеним зором опиняються в складних умовах, вони опираються на неповноцінний зір. У зв'язку з цим, розвиток рухів нестабільний. У процесі руху вони не здатні вирішити основного завдання – зберігати рівновагу при ходьбі, оскільки вимушені орієнтуватись у просторі.

Розглядаючи фізичне виховання й спорт як вид навчальної діяльності дітей у період шкільного навчання, ми відзначаємо, що закладені в цьому процесі можливості розвитку просторового орієнтування школярів недостатньо використовуються. Це пояснюється, імовірно, відсутністю чіткої науково обгрунтованої системи навчання орієнтуванню дітей у просторі на уроках фізичної культури, рухливих ігор і в спортивних секціях з урахуванням їх віку, орієнтовного досвіду, стану зорової системи, а також рівня їх фізичного й психічного розвитку. Вивчення літературних даних показало, що деякі автори, підкреслюючи важливе значення фізичного виховання й спорту для формування просторового орієнтування дітей з порушеннями зору, не розкривають конкретного змісту й методів її розвитку.

Вимагають подальшого вивчення й оптимізації засобу й методи розвитку просторового орієнтування в дітей і насамперед у процесі фізичного виховання.

При пошуку методів удосконалювання функцій зорового аналізатора в керуванні рухами Б.В. Сермеєв [5] виявив наступні закономірності:

1. Тимчасове обмеження зорового контролю при виконанні рухів сприяє підвищенню якості виконуваних рухів (точності, координації й т.д.) і виразності

м'язово-суглобних відчуттів. У таких діях руховий аналізатор відіграє провідну роль і в процесі утворення тонких диференційовок, частково заміщаючи функції зорового або слухового аналізаторів.

2. Ефективність процесів обмеження зору при виробленні просторових диференційовок рухів істотно залежить від методики їхнього застосування. Для кращого вдосконалювання просторових диференційовок доцільно після 3-4 спроб виконання завдання на точність відтворення рухів із закритими очима пропонувати виконувати таку ж кількість рухів з відкритими очима. При такій методиці створюються найбільш сприятливі умови для порівняння рухових відчуттів.

3. Здатності дітей точно оцінювати рухи вдосконалюються з успіхом, коли точніша інформація подається ззовні. Діти з порушеннями зору при виконанні рухових дій мають потребу в точній оцінці здійснюваних рухів. Однак, у практиці ці прийоми або взагалі не використовуються, або ж кількісні характеристики рухів визначаються загальною (швидко, повільно, правильно, неправильно й т.п.). Дослідження показали, що при використанні прийомів термінової інформації діти досить швидко вчаться диференціювати точність рухів у просторі, за часом і за ступенем м'язових зусиль.

Наведені відомості дозволяють класифікувати всі вправи для вдосконалювання рухів з урахуванням ролі того або іншого аналізатора в їхньому виконанні. Виділено три групи вправ: 1) вправи, при виконанні яких ведучим є зоровий аналізатор; 2) вправи, у яких ведучим є слуховий аналізатор; 3) вправи, у яких ведучим є руховий аналізатор. Розмежування ролі аналізаторів у формуванні рухів дозволяє більш цілеспрямовано використовувати різні засоби в процесі навчання руховим діям.

Таким чином, аналіз спеціальної наукової літератури показав, що в будь-якій діяльності людини вміння орієнтуватися в просторі відіграє важливу роль. Основу орієнтування людини в просторі становлять складні інтермодальні зв'язки. Однак, зір відіграє провідну роль при орієнтуванні в просторі й у різній діяльності людини. Тому порушення зору, а тим більше відсутність його викликає серйозні ускладнення в просторово-орієнтовній діяльності людини, особливо в дітей у період шкільного навчання. Низький рівень розвитку просторового орієнтування в дітей із зоровою патологією робить неможливим їхнє ефективне навчання й підготовку до праці.

Дотепер залишаються маловивченими деякі психологічні аспекти розглянутої проблеми; порівняльна роль різних аналізаторів у сприйнятті простору; роль другосигнальних зв'язків у процесі сприйняття й уявлення простору при руховому орієнтуванні; психологічні особливості формування просторових умінь і навичок, сприйняття простору й емоційні стани особистості й т.д.

ЛІТЕРАТУРА

1. Земцова М.И. Особенности познавательной деятельности слепых / М.И. Земцова - В кн.: Психологическая наука в СССР. – М., 1960. – Т.2. – С. 542-569.
2. Кручинин В.А. Пространственная ориентировка детей с нарушением зрения в процессе учебной деятельности / В.А. Кручинин. Сб. Физическое воспитание детей в специальных школах. Горький : 1983. – С. 11-15.
3. Кручинин В.А. К методике исследования сравнительной роли различных анализаторов / В.А.

Кручинин, В.И. Давидов, В. Л. Суконников. // Сб. Физическое воспитание детей в специальных школах. Горький : 1983. – 60 с.

4. Кладницкая Л.А. Ориентировка детей в пространстве на уроках физкультуры в 1 классе / Л.А. Кладницкая // Известия АПН РСФСР. – Вып. 86. – 1956. – С. 159-163.

5. Сермеев Б.В. Физическое воспитание детей с нарушением зрения / Б. В. Сермеев. – Киев : Здоров'я, 1987. – С. 112

REFERENCES

1. Zemtsov, M. I. (1960). Osobennosti poznavatel'noy deyatelnosti slepykh [Features of cognitive activity of the blind]. *Psichologicheskaya nauka v SSSR - Psychological science in the Soviet Union* (Vols. 2, pp. 542-569). Moscow [in Russian].
2. Kruchinin, V. A. (1983). Prostranstvennaya orientirovka detey s narusheniem zreniya v protsesse uchebnoy deyatelnosti [Spatial orientation of children with vision disorders in the course of educational activity]. *Fizicheskoe vospitanie detey v spetsialnykh shkolakh – Physical training of children at special schools* (pp.11-15). Gorkiy [in Russian].
3. Kruchinin, V. A., Davidov, V.I., Sukonnikov,

V.L. (1983). K metodike issledovaniya sravnitel'noy roli razlichnykh analizatorov [To a technique of research of a comparative role of various analyzers]. *Fizicheskoe vospitanie detey v spetsialnykh shkolakh – Physical training of children at special schools*. Gorkiy [in Russian].

4. Kladnitsky, L.A. (1956). Orientirovka detey v prostranstve na urokakh fizkultury v 1 klasse [Orientation of 1st grade children in space at physical culture lessons]. *Izvestiya APN RSFSR - News of NPA of RSFSR*, 86, 159-163 [in Russian].

5. Sermeev, B.V. (1987). *Fizicheskoe vospitanie detey s narusheniem zreniya [Physical education of children with vision disorders]*. Kiev [in Russian].

Ольга Ивановна Форостян,

доктор педагогических наук, профессор кафедры теории и методики физической культуры и спортивных дисциплин, Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского, ул. Фонтанская дорога, 4, г. Одесса, Украина

ТЕОРИЯ И МЕТОДИКА ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ В ПРОСТРАНСТВЕННОЙ ОРИЕНТАЦИИ ДЕТЕЙ С НАРУШЕНИЯМИ ЗРЕНИЯ

В любой деятельности человека существенную роль играет умение ориентироваться в реальном или воображаемом пространстве. Ориентация человека во времени и пространстве является необходимым условием его социального бытия, формой отражения окружающего мира, условием успешного узнавания и активного преобразования действительности. При слепоте и слабом зрении первичным дефектом является более или менее выраженные нарушения функции зрительного восприятия, обусловленные болезненными воздействиями на орган зрения, при этом в развитии детей возникают вторичные, третичные и т.д. отклонения: недостаточность ориентирования в пространстве, ограниченность и нарушение адекватности предметных представлений об окружающем мире, своеобразии походки, мимики лица, некоторые особенности характера. Проблема коррекции психофизического развития слепых и слабовидящих детей и подростков обусловила пристальное внимание дефектологов к научной разработке. Проведенный в этом направлении научный поиск позволил ведущим представителям дефектологической науки внести значительный вклад в решение проблемы, показать разнообразную направленность, содержание и методы, раскрыть и конкретизировать общие закономерности обучения и их развитие. Известно, что зрение играет ведущую роль при ориентировании в пространстве и многообразной деятельности человека. Оно позволяет выделить пространственные признаки (форму, величину, направление, длину, движение) и отношения между предметами и отдельными частями предметов. Именно на основе анализа и синтеза пространственных признаков предметов и их пространственных отношений формируются сложные зрительные образы, отражающие предметы и явления действительности. В статье приводятся результаты исследования историко-педагогической, научной, методической литературы по теории и практике физического воспитания детей с нарушениями зрения в украинском дефектологическом анализе работ специалистов этой отрасли показал, что рациональное использование разнообразных средств и методов физического воспитания, помогает корректировать недостатки физического развития и двигательной сферы слепых и слабовидящих детей.

Ключевые слова: двигательная сфера, нарушения зрения, коррекция, пространственная ориентация, физическое воспитание.

Olha Forostian,
*Doctor of Pedagogy, Professor of the Department of Theory and Methods of Physical Training and Sports,
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky,
4, Fontanska Doroha Str., Odesa, Ukraine*

**PHYSICAL TRAINING THEORY AND METHODS OF
SPACE SENSE OF CHILDREN WITH VISION DISORDERS**

The problem of correction of psychophysical development of blind and hyposeeing children and teenagers has created awareness of developmental paediatricians in this research. The carried out scientific search has allowed famous developmental paediatricians to contribute to the solution of this problem, to show a various orientation, contents and methods, to open and concretize the general laws of training and their development. Vision disorders are characterized by more or the less expressed disturbances of function of the visual perception, caused by the harmful impact on an eye, thus there are secondary, tertiary, etc. abnormalities in the development of children, for example, troubles with space sense, limitation and abnormality of adequacy of thing representational, uniqueness of gait, facial expression, some features of character. The author is sure that skills of space sense can be formed at physical culture lessons, by means of outdoor games and the kinds of sports taking into account the age of children, a state of their vision, and also level of their physical and mental development. At Physical Culture lessons pupils repeat movements of walking, running, jumping which play an important role in the development of their space sense. However movements in gymnastics, acrobatics and other sports are more difficult kinds of spatial orientation. Considering physical training and sports as a kind of educational activity of children, we notice that methods and tools of the development of their space sense are used insufficiently at educational institutions. This points to the absence of an efficient scientifically grounded system of training disabled children (particularly children with vision disorders), which would improve their space sense. The author concludes that lessons of physical training, outdoor games and specialized sport clubs will help such children to improve their state, if they take into account their special characteristics and features.

Keywords: motive sphere, vision disorders, correction, space sense, Physical Education.

Рецензент: доктор медичних наук, професор О. П. Романчук

Подано до редакції 06.03.2015